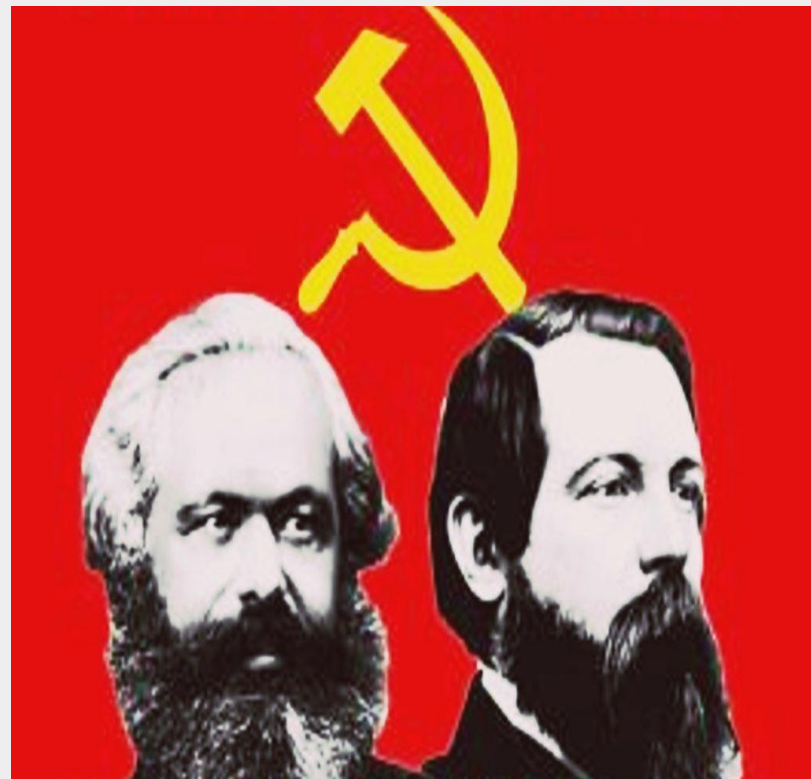

Μάθημα 5ο: Κομμουνισμός και σοσιαλισμός (Μαρξ)

Διδάσκων:
Βαγγέλης Παπαδημητρόπουλος

Σκοπός του μαθήματος

Η κατανόηση των βασικών στοιχείων της ελευθερίας στο πλαίσιο του κομμουνισμού και του σοσιαλισμού

Έργα του Μαρξ (1818-1883)

Κριτική της Θεωρίας του Κράτους του Χέγκελ (1843)

Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα (1844)

Θέσεις για τον Φόουερμπαχ (1845)

Η Γερμανική Ιδεολογία (1845-46), σε συνεργασία με τον Ένγκελς

Η Αθλιότητα της Φιλοσοφίας (1846-47)

Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος (1847-48), σε συνεργασία με τον Ένγκελς

Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη (1852)

Εισαγωγή στην κριτική της Πολιτικής Οικονομίας (1857-58)

Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας (1859)

Κεφάλαιο, τόμος πρώτος (1867)

Η Κομμούνα του Παρισιού (1871), σε συνεργασία με τον Ένγκελς

Κριτική του Προγράμματος της Γκότα (1875)

Κεφάλαιο, τόμος δεύτερος (1885)

Κεφάλαιο, τόμος τρίτος (1894)

Βασικές προκείμενες της σκέψης του Καρλ Μαρξ

Βασική αρχή του μαρξισμού είναι η **υλιστική θεώρηση** της ιστορίας.

Κεντρικός άξονας ανάλυσης είναι η **κοινωνική διάρθρωση της εργασίας και της τεχνικής**, έτσι όπως αποτυπώνεται στις **δυνάμεις παραγωγής (μέσα παραγωγής, κεφάλαιο, εργασία)** και στις **κοινωνικές σχέσεις** που διέπουν την παραγωγή.

Στον μαρξισμό, η κοινωνία, η οικονομία και η πολιτική εξελίσσονται στη βάση της **διαλεκτικής της πάλης των τάξεων**, η οποία στο ιστορικό στάδιο της ανάπτυξης **του καπιταλισμού** παίρνει τη μορφή της **εκμετάλλευσης** της εργασίας από το κεφάλαιο.

Η εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών καθορίζεται από την ταξική πάλη, η οποία με τη σειρά της καθορίζεται από την ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Το αναπόφευκτο αποτέλεσμα αυτής της ανάπτυξης είναι η **επαναστατική ανατροπή** του καπιταλισμού από **το προλεταριάτο**. Σε πρώτη φάση **ο σοσιαλισμός** θα αντικαθιστούσε τον καπιταλισμό και, τελικά, από τη στιγμή που θα είχε επιτευχθεί αφθονία θα αναδυόταν σε πλήρη ανάπτυξη **ο κομμουνισμός**.

Βασικές έννοιες της σκέψης του Καρλ Μαρξ

Εργασία, αλλοτρίωση, εκμετάλλευση

Τεχνική, τεχνολογία, τεχνολογικός ντετερμινισμός

Μέσα παραγωγής (φύση, μηχανές, εργάτες, τεχνική)

Σχέσεις παραγωγής (καπιταλιστής, εργάτης, οργάνωση εργασίας, κράτος)

Πάλη των τάξεων, ιδεολογία, κράτος

Διαλεκτική, αντιεμπειρισμός, αντιιδεαλισμός

Καπιταλισμός, αντιφάσεις, κρίσεις, οικονομισμός

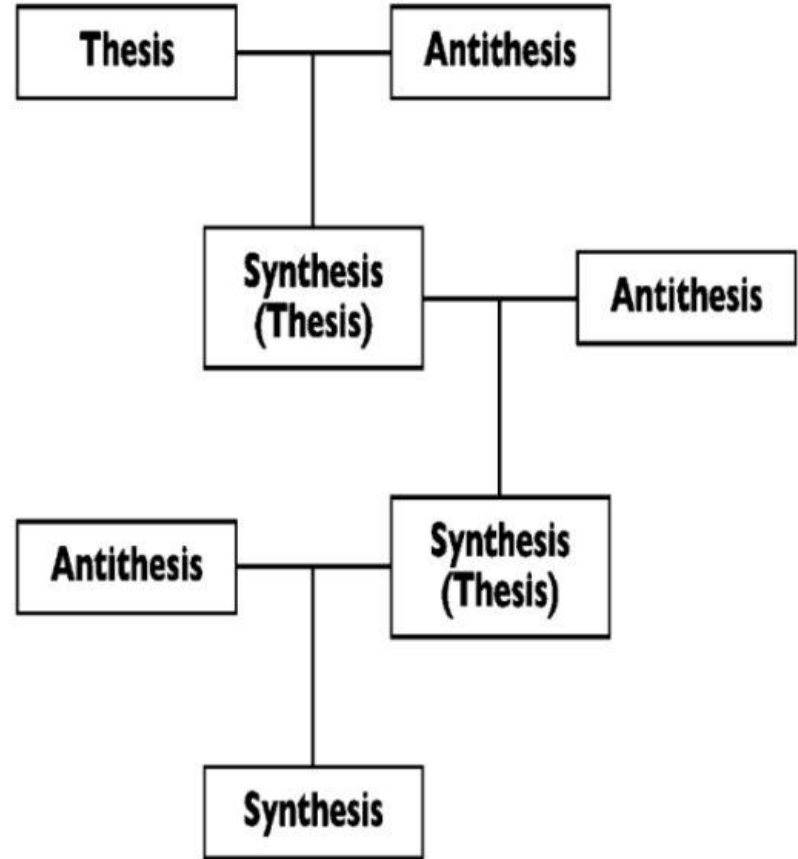
Αξία εργασίας, υπεραξία, αξία χρήσης, ανταλλακτική αξία

Προλεταριάτο, εργατική τάξη, επανάσταση, κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής, κοινοκτημοσύνη, αμεσοδημοκρατία, αυτόνομη ανάπτυξη ελεύθερα συνεταιριζόμενων παραγωγών > αφθονία, από τον καθένα σύμφωνα με τις ικανότητες του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του

Σοσιαλισμός > Κομμουνισμός

The Dialectic

Ο Μαρξ υιοθετεί από τον δάσκαλό του Χέγκελ τη **διαλεκτική λογική** ανάλυσης της ιστορίας, αντιστρέφοντας τον κεντρικό άξονά της, την έννοια του πνεύματος, στην έννοια της ύλης, για να διατυπώσει μια **υλιστική αντίληψη της ιστορίας**, η οποία συνίσταται στην ιδέα του **οικονομικού ντετερμινισμού**.

Ο Μαρξ διαμορφώνει σε συνεργασία με τον Ένγκελς μια φιλοσοφία της ιστορίας, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1840, στη βάση ενός **υλιστικού νατουραλισμού**.

Ο άνθρωπος είναι μια ειδολογική ύπαρξη της φύσης που αναπτύσσεται μέσω **της εργασίας**, έτσι, όπως αυτή ενσαρκώνεται στο ανάλογο επίπεδο τεχνικο-οικονομικής εξέλιξης.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΝΤΕΤΕΡΜΙΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Η οικονομική και παραγωγική δραστηριότητα καθορίζει την κοινωνία και την ιστορία, έτσι, όπως αναπτύσσεται μέσω της πάλης των τάξεων, μέσω δηλαδή του οικονομικού και παραγωγικού ανταγωνισμού μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων.

Το κράτος και η πολιτική αποκρυσταλλώνει τον εκάστοτε συσχετισμό της πάλης των τάξεων στη βάση των ανάλογων σχέσεων ιδιοκτησίας επί των μέσων παραγωγής.

Η φυλετική ιδιοκτησία,
κοινοκτημοσύνη, οικονομία δώρου,
μητριαρχία, ομαδικός γάμος,
πατριαρχία, μονογαμία

Η αρχαία κοινοτική και κρατική
ιδιοκτησία εντός των πόλεων (Ασία,
αρχαία Αθήνα, Ρώμη) η οποία οδηγεί
και στην ατομική ιδιοκτησία και την
δουλοκτησία.

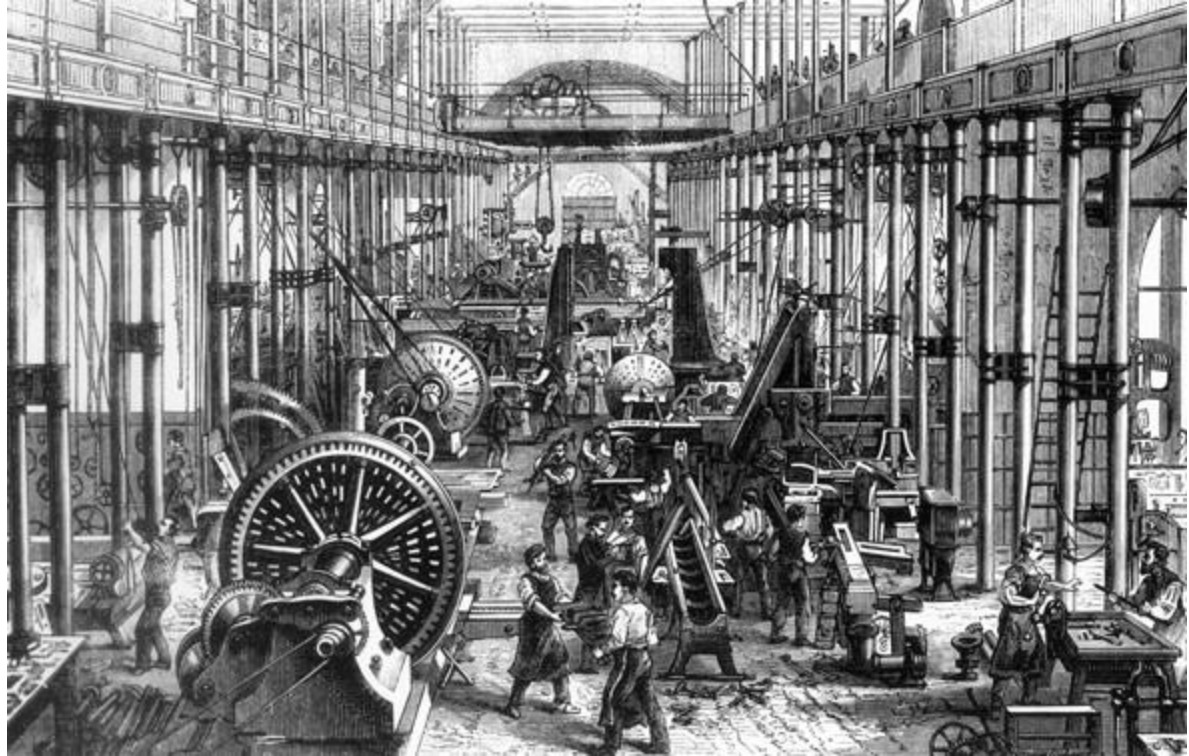
Η επέκταση της ατομικής ιδιοκτησίας οδηγεί στην φεουδαρχία (κλειστές τάξεις), η οποία οδηγεί στην οργάνωση εντός των πόλεων της συντεχνιακής οργάνωσης.

Καπιταλισμός, βιομηχανική
επανάσταση

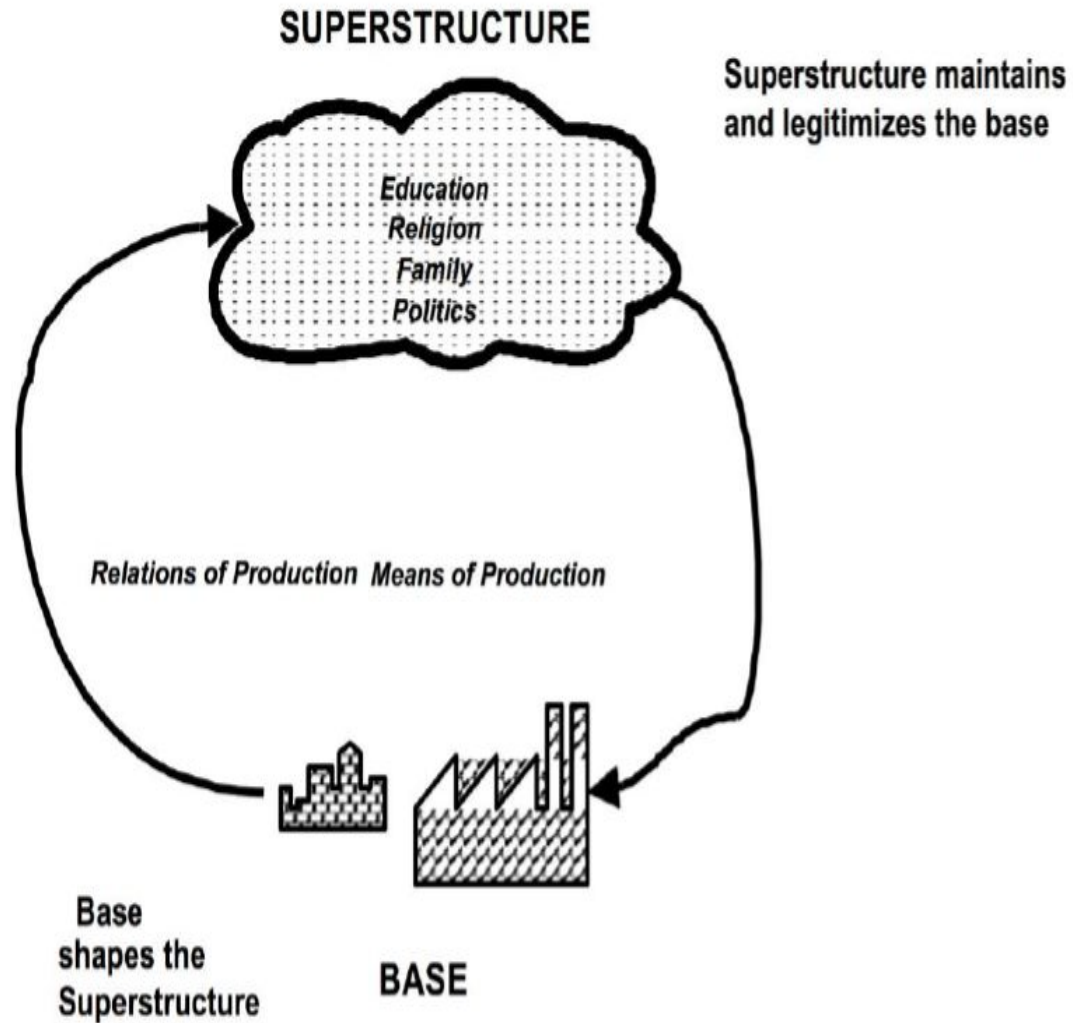
ιδιωτικοποίηση των μέσων
παραγωγής

εργοστάσια

Το κράτος και η πολιτική συνιστά τη ντετερμινιστική **υπερδομή** της τεχνικο-οικονομικής εξέλιξης της κοινωνίας, έτσι όπως η τελευταία αποκρυσταλλώνει τη διαλεκτική των παραγωγικών δυνάμεων και, κατ' επέκταση, την **ορθολογικότητα** του ανθρώπου, δεδομένου ότι **η ορθολογικότητα ταυτίζεται με τη διαλεκτική των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας.**

**Ορθολογικότητα > επιστήμη > τεχνολογία
> μηχανές > εργοστάσια**

Ο υλιστικός νατουραλισμός του Μαρξ εξελίσσεται στον οικονομικό ντετερμινισμό της κοινωνίας και της ιστορίας, για να απολήξει στην **τελολογία** μιας επιστημονικοποιημένης πολιτικής (σοσιαλισμός, Λένιν, Στάλιν), στο πλαίσιο της οποίας η πολιτική θα απορροφήσει μακροπρόθεσμα τη φυσική επιστήμη και τη συνακόλουθη βιομηχανική τεχνική κατά το πρότυπο ενός κομμουνισμού που θα προκύψει μέσα από τις διαλεκτικές αντιφάσεις του καπιταλισμού.

Η πολιτική του κράτους ως το επιστημονικό σχέδιο του κόμματος > κεντρικός σχεδιασμός της οικονομίας, βλ. Κίνα

Νεαρός Μαρξ

Έντονα ανθρωπιστής και αντικρατιστής ο Μαρξ των νεανικών κειμένων

Φιλοσοφική ανθρωπολογία = φιλοσοφικός λόγος περί της ανθρώπινης φύσης και ουσίας που αποτελεί το αναγκαίο φιλοσοφικό θεμέλιο της μετέπειτα κριτικής της πολιτικής οικονομίας > **Φιλοσοφικός ανθρωπισμός = η ελευθερία ως πραγμάτωση της ανθρώπινης φύσης μέσα από την εργασία**

Ριζοσπαστικός κομμουνισμός = το τέλος της πολιτικής ως διακριτής σφαίρας από τις υπόλοιπες κοινωνικές πρακτικές > κοινωνία λίγο πολύ ελεύθερα συνεταιριζόμενων *ανθρώπων* – παραγωγών

Δεν υπάρχουν νομοτέλειες ή ασάβινοι νόμοι της ιστορίας

Ύστερος Μαρξ

Οικονομισμός, παραγωγισμός, τεχνολογικός ντετερμινισμός

Πολιτική μετατόπιση από τον **ριζοσπαστικό δημοκρατισμό** στον **επιστημονικοποιημένο κομμουνισμό** των τριών σταδίων: επανάσταση, σοσιαλισμός, κομμουνισμός

Το τέλος της φιλοσοφίας > η φιλοσοφία μετατρέπεται σε επιστημονική θεωρία, κοινωνική οντολογία και πολιτική πρακτική > **οι κοινωνικές συνθήκες προηγούνται των ιδεολογικών αναπαραστάσεων** > **υλισμός**

Ιστορική **τελολογία** όπου το προλεταριάτο αποκτά ένα μεσσιανικό χαρακτήρα ως το υποκείμενο της επανάστασης

Ο Μαρξ δελεάστηκε από τον θετικισμό και το καπιταλιστικό φαντασιακό της εποχής του > ήθελε να γίνει ο Νεύτωνας της ιστορίας

Ο κομμουνισμός ως η θετική υπέρβαση της ιδιωτικής ιδιοκτησίας ως ανθρώπινης αυτο-αποξένωσης και επομένως ως η πραγματική ιδιοποίηση της ανθρώπινης φύσης από και για τον άνθρωπο. Ο κομμουνισμός επομένως ως η πλήρης επιστροφή του ανθρώπου στον εαυτό του ως ένα κοινωνικό (δηλ. ανθρώπινο) ον – μια επιστροφή που επιτυγχάνεται συνειδητά και αγκαλιάζει όλο τον πλούτο της προηγούμενης ανάπτυξης. Ο κομμουνισμός ως ο πλήρως ανεπτυγμένος νατουραλισμός, ισούται με τον ανθρωπισμό και ως πλήρως ανεπτυγμένος ανθρωπισμός, ισούται με τον νατουραλισμό. Είναι η αυθεντική επίλυση της σύγκρουσης ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση και ανάμεσα σε άνθρωπο και άνθρωπο – η πραγματική επίλυση του αγώνα ανάμεσα στην ύπαρξη και την ουσία, ανάμεσα στην αντικειμενοποίηση και την αυτο-επιβεβαίωση, **ανάμεσα στην ελευθερία και την αναγκαιότητα**, ανάμεσα στο άτομο και το είδος.

Marx K. – Engels Fr., Collected Works (MECW), Moscow: Progress

Φιλοσοφική ανθρωπολογία > ανθρώπινη ουσία ≠ κοινωνικές σχέσεις

Η μετέπειτα θεωρητική εξέλιξη του Μαρξ σηματοδοτεί μια τομή σε σχέση με την φιλοσοφική ανθρωπολογία. Ο Μαρξ αρχίζει να αντιλαμβάνεται **την ανθρώπινη ουσία ως μια υλική διαδικασία**, πιο σωστά μια διαδικασία υλικών συγκρούσεων και δυναμικών και όχι ως ένα πεδίο πραγμάτωσης ή αλλοτρίωσης της ανθρώπινης ουσίας.

Στον ώριμο Μαρξ όλο και περισσότερο στο κέντρο βρίσκονται **οι κοινωνικές σχέσεις, οι κοινωνικές πρακτικές, οι κοινωνικές δομές.**

Καπιταλισμός, εργασία, αλλοτρίωση, εκμετάλλευση

Ο καπιταλισμός βασίζεται στην εκμετάλλευση του εργάτη από τον καπιταλιστή στη βάση της άντλησης υπεραξίας από την εργασία του.

Η εργασία του εργάτη στον καπιταλισμό συνεπάγεται επιπλέον την αλλοτρίωση, η οποία συνίσταται:

1. στην αποξένωση του εργαζόμενου από το προϊόν της εργασίας του
2. στην αποξένωση του εργαζόμενου από την πράξη της παραγωγής
3. στην αποξένωση του εργαζόμενου από τον εαυτό του, ως παραγωγός.
4. στην αποξένωση του εργαζόμενου από τους λοιπούς εργαζόμενους.

Τεχνολογικός ντετερμινισμός

Σύμφωνα με μια ανάγνωση του Μαρξ, οι παραγωγικές δυνάμεις, όπως εκφράζονται στο επίπεδο της τεχνολογικής ανάπτυξης, καθορίζουν τις παραγωγικές σχέσεις και την ταξική πάλη > τεχνολογικός ντετερμινισμός > μετατρέπει την ιστορία από μια ιστορία τρόπων παραγωγής σε μια ιστορία τεχνολογικών μορφών.

Η αυτόνομη και δυναμική ανάπτυξη των τεχνολογικών μορφών κάποια στιγμή οδηγεί σε μια επαναστατική κατάσταση. Οι επιστημονικές, τεχνολογικές και οργανωτικές καινοτομίες του καπιταλισμού οδηγούν νομοτελειακά σχεδόν στην υπέρβαση των καπιταλιστικών σχέσεων εξουσίας. Ο καπιταλισμός ενέχει στη μήτρα του την αυτοκατάργηση του μέσω της τεχνολογικής ανάπτυξης που θα φέρει την αφθονία και την ελευθερία.

Ο τεχνολογικός ντετερμινισμός του κομμουνισμού που θα έρθει τελολογικά δεν επιβεβαιώνεται ιστορικά, στο βαθμό που η ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνολογίας ενίσχυσε και δεν υπονόμεισε την ηγεμονία του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Η θέση του Μαρξ δεν παραπέμπει σε έναν τεχνολογικό ντετερμινισμό αλλά σε μια σύνθετη διαλεκτική του τρόπου που **οι κοινωνικές σχέσεις παραγωγής καθορίζουν και την εξέλιξη των παραγωγικών δυνάμεων**. Η τεχνολογία δεν είναι αυτόνομη ούτε ουδέτερη. Οι κοινωνικές σχέσεις και αξίες καθορίζουν τη χρήση και τους σκοπούς της τεχνολογίας και όχι το αντίστροφο.

Κράτος και ιδεολογία

Το κράτος ως εποικοδόμημα και φορέας ιδεολογίας της οικονομικής βάσης του καπιταλισμού.

«Το σύνολο των παραγωγικών αυτών σχέσεων αποτελεί την οικονομική δομή της κοινωνίας, την πραγματική βάση, που πάνω σε αυτήν υψώνεται ένα νομικό και πολιτικό οικοδόμημα, που πάνω σε αυτό αντιστοιχούν ορισμένες μορφές της κοινωνικής συνείδησης».

Το κράτος ως *ιδεολογική μορφή*, ως απατηλή ενότητα μιας διαιρεμένης κοινωνίας.

Ιδεολογία ως διακριτό επίπεδο κοινωνικών πρακτικών που καθορίζεται από τη βασική ταξική αντίθεση, αλλά και ταυτόχρονα εξασφαλίζει την ομαλή αναπαραγωγή της κυριαρχίας της βασικής εκμεταλλευτικής τάξης, όπως αυτή ορίζεται από τα δομικά χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου τρόπου παραγωγής που ηγεμονεύει.

Ιδεολογία και ψευδής συνείδηση = η απόκρυψη της πραγματικότητας της ταξικής εκμετάλλευσης, διατηρώντας την κοινωνική συνοχή (και την προνομιακή θέση των κυρίαρχων τάξεων)

Κλασική και νεοκλασική πολιτική οικονομία

Κλασική πολιτική οικονομία (Ρικάρντο, Σμιθ) = εργασιακή θεωρία της αξίας > η εργασία ως το κριτήριο της σύμμετρης αξίας μεταξύ των προϊόντων > η ανταλλακτική αξία ενός προϊόντος αντιστοιχεί στην εργασία που δαπανήθηκε για την παραγωγή του. π.χ. ένα αυτοκίνητο είναι πιο ακριβό από ένα τραπέζι γιατί εμπεριέχει περισσότερη ποσότητα/χρόνο εργασίας.

Νεοκλασική πολιτική οικονομία (Γουάλας, Τζέβονς, Μάρσαλ, Μένγκερ) = εγκαταλείπει τη σχέση αξίας και εργασίας > το βασικό στοιχείο που καθορίζει τις τιμές των προϊόντων είναι η σχέση ανάμεσα στην σπάνη και την αναγκαιότητα των αγαθών, ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτησή τους, και άρα στις λίγο πολύ υποκειμενικές επιθυμίες και ανάγκες των ανθρώπων για την κατανομή των κοινωνικών πόρων.

Η νεοκλασική πολιτική οικονομία συνιστά την πλήρη θεωρητική αποδοχή της *αστικής ιδεολογικής αναπαράστασης* του ατόμου ως εγωιστικού, ορθολογικού όντος που απλώς αναζητά τη μεγιστοποίηση του ατομικού οφέλους του > φιλελευθερισμός

Αυστριακή σχολή των οικονομικών (Χάγκε): η τιμή εμπεριέχει όλη τη διαθέσιμη και αναγκαία πληροφορία για την αξία ενός προϊόντος

Μαρξική θεωρία της αξίας

Το 'μέτρο της αξίας' δεν είναι η συγκεκριμένη εργασία που δαπανήθηκε, αλλά η *αφηρημένη εργασία*, θεωρούμενη ως εκείνη η εργασία που αντιστοιχεί στον *κοινωνικά αναγκαίο χρόνο εργασίας* που απαιτείται για την παραγωγή ενός αγαθού, με την έννοια μιας 'εξίσωσης' των επιμέρους εργασιών, που φυσικά καθαυτές διαφέρουν ως προς την ειδίκευση, την απόδοση κλπ. Δηλαδή το κόστος ενός αυτοκινήτου εμπεριέχει τον **αναγκαίο μέσο όρο** του χρόνου όλων των επιμέρους εργασιών που απαιτούνται για την κατασκευή του.

Η **αξία είναι μια κοινωνική μορφή** που καθαυτή δεν είναι άμεσα διαπιστώσιμη εμπειρικά. Ο καπιταλιστής αγοράζει την εργατική δύναμη του εργάτη, η οποία έχει την **αξία** της που αντιστοιχεί **στον κοινωνικά αναγκαίο χρόνο εργασίας για την αναπαραγωγή του εργαζόμενου (όχι μόνο τη βιολογική, αλλά και την κοινωνική, τις γνώσεις και τις δεξιότητές του)**. > **αξία = εργατική δύναμη**

Η αξία της εργασίας που προσφέρει ένας εργάτης μέσα στη διάρκεια μιας εργάσιμης μέρας υπερβαίνει (υπό 'ομαλές' καπιταλιστικές συνθήκες) την αξία της εργατικής δύναμης. Η κρίσιμη αυτή διαφορά είναι η *υπεραξία*, η οποία είναι η βάση όλων των εμπειρικών μορφών που παίρνει το αποτέλεσμα της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης (κέρδος, τόκος, γαιοπρόσοδος). Με αυτόν τον τρόπο η εκμετάλλευση γίνεται ένα αποτέλεσμα της ίδιας της παραγωγικής δομής.

Μαρξική θεωρία των κρίσεων του καπιταλισμού

Κρίσεις υπερπαραγωγής:

Ο ανταγωνισμός ωθεί τους καπιταλιστές σε συνεχή τεχνολογική καινοτομία για να μειώσουν το κόστος παραγωγής ώστε να προσφέρουν πιο φθηνά προϊόντα από τους ανταγωνιστές τους και ν' αυξήσουν το κέρδος.

Το κέρδος προκύπτει από την εκμετάλλευση/υπεραξία των εργατών > αντικατάσταση των εργατών από τις μηχανές > ανεργία > μείωση της ζήτησης > πτώση των τιμών > πτωτική τάση του κέρδους > καπιταλιστική κρίση > πτώχευση εταιριών > εξαγορά μικρών εταιριών από μεγάλες > επανεπένδυση σε φτηνή εργατική δύναμη και φθηνές πρώτες ύλες > επανεκκίνηση της παραγωγής > νέος κύκλος κρίσης

Ο καπιταλισμός ως ανελκυστήρας περιοδικών κρίσεων

Φιλελευθερισμός

Ουδέτερο κράτος

Ελεύθερη οικονομία

Ατομικισμός

Η φιλελεύθερη δημοκρατία
προστατεύει τα ατομικά δικαιώματα
και την ελεύθερη αγορά

Ίση δικαιοσύνη και ασφάλεια

Μαρξισμός

Το κράτος προασπίζεται την
ατομική ιδιοκτησία στα μέσα
παραγωγής και, επομένως, τα
συμφέροντα της τάξης των
καπιταλιστών

Ο φιλελευθερισμός ως απολογητής
του καπιταλισμού

Η οικονομία δεν είναι ελεύθερη
αλλά διέπεται από ταξικές
ανισότητες

Τα άτομα διέπονται από κοινωνικές
σχέσεις, δεν υπάρχουν ανεξάρτητα
το ένα από το άλλο

Επανάσταση και σοσιαλισμός

Υπάρχει μια επαναστατική τάξη, αυτή πρέπει να καταλάβει την πολιτική εξουσία, να ξεκινήσει μια **διαδικασία κοινωνικοποίησης των παραγωγικών μέσων** με ορίζοντα την κατάργηση της εκμετάλλευσης και κατά συνέπεια και την κατάργηση της ίδιας της πολιτικής εξουσίας, μια διαδικασία που θα ξεκινήσει **σε εθνικό επίπεδο, αλλά θα πρέπει να πάρει και παγκόσμιες διαστάσεις.**

Από την πολύ πιο αφηρημένη σύλληψη της ριζικής επανάστασης που συναντάμε στα νεανικά κείμενα, από το αίτημα της κατάργησης της ατομικής ιδιοκτησίας, περνάμε σε **ένα συνολικότερο και αναλυτικότερο αίτημα κατάργησης των αστικών καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων.**

Από την απλή επιθυμία κατάργησης του κράτους ως διακριτής σφαίρας, περνάμε **στο μετασχηματισμό του κράτους** που θα πρέπει να ξεκινήσει και από την **κατοχή της πολιτικής εξουσίας από το προλεταριάτο.**

Από την διεκδίκηση της ανάγκης οι φιλόσοφοι να αλλάξουν τον κόσμο, περνάμε στη θέση ότι ο κόσμος αλλάζει μέσα από μια συγκεκριμένη υλική κοινωνική δυναμική **> το προλεταριάτο.**

Σοσιαλισμός

Το κράτος ως μεταβατικό στάδιο προς τον κομμουνισμό

Κεντρικός σχεδιασμός της οικονομίας

Το κόμμα ως εκπρόσωπος του προλεταριάτου

Κυβέρνηση από ειδικούς και διανοούμενους της επανάστασης

Κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής

Διατήρηση του στρατού και της αστυνομίας

Κομμουνισμός

Κατάργηση του κράτους και εγκαθίδρυση αμεσοδημοκρατίας

Αποκεντρωμένος σχεδιασμός της οικονομίας > συνελεύσεις και συμβούλια στο επίπεδο του συνεταιρισμού

Κατάργηση του καταμερισμού εργασίας > ανακλητότητα ρόλων

Κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής

Κατάργηση του στρατού και της αστυνομίας

Ελευθερία I

Ελευθερία ως **ατομική αυτονομία**, ως αυτοπροσδιορισμός = Η ελευθερία με την έννοια αυτή, η ελεύθερη ανάπτυξη όλων των ικανοτήτων του ανθρώπου για την καλλιέργεια ενός ολόπλευρου ατόμου **στην παραγωγή και την κατανάλωση**, αποτελεί σκοπό καθεαυτόν και συνιστά το πραγματικό βασίλειο της ελευθερίας. Η ανάπτυξη ως αυτοσκοπός σημαίνει ότι το άτομο δρα ανεξάρτητα από εξωτερικά επιβαλλόμενους σκοπούς και ανάγκες, άρα εμπεριέχει τον αυτοπροσδιορισμό.

Ελευθερία ως **συλλογική αυτονομία** που συνδέεται με την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής και τη συλλογική αυτοδιαχείριση της παραγωγής και της οικονομίας.

Ελευθερία ως **θετική νοηματοδότηση αξιών** στο πλαίσιο **της κοινότητας** που καθορίζει την οικονομία και την παραγωγή > το άτομο ως συνάρτηση της κοινότητας \neq μεθοδολογικός ατομικισμός φιλελευθερισμού και κλασικής πολιτικής οικονομίας, αρνητική ελευθερία

Ελευθερία ως **πολιτική δραστηριότητα** > το Κόμμα ως πολιτικός εκφραστής του προλεταριάτου στο επίπεδο του κράτους > σοσιαλισμός

Η κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας, ο κομμουνισμός, δεν είναι απλώς μια πολιτική τοποθέτηση ή ένα κοινωνικό αίτημα, αλλά αντίθετα σηματοδοτεί τη δυνατότητα μιας ανθρωπολογικής επανασυμφιλίωσης, σηματοδοτεί την απελευθέρωση συνολικά της ανθρωπότητας.

Ελευθερία II

Κοινωνική ελευθερία είναι κατά πρώτο λόγο η συνειδητή συλλογική διαμόρφωση όλων των κοινωνικών σχέσεων και περιστάσεων. > θετική ελευθερία

Αυτή είναι η θεμελιώδης προϋπόθεση της ατομικής αυτοανάπτυξης, γιατί μόνον έτσι τα άτομα μπορούν να συγκροτήσουν το ευνοϊκότερο κοινωνικό πλαίσιο για τους τρόπους ζωής που επιλέγουν > **συλλογική αυτονομία**, η συλλογική θέσπιση των κοινωνικών νόμων και η δύναμη των ατόμων ως συλλογικότητας να ορίζουν τις κοινωνικές συνθήκες της ζωής τους > **θετική ελευθερία** > η ελευθερία ως συλλογικότητα, κοινότητα, κόμμα, κράτος

Ελευθερία III

Ο Μαρξ αποδίδει κεντρική θέση στη χειραφέτηση της δημιουργικής δράσης των ατόμων, την απελευθέρωσή της από δεδομένες αλήθειες και σφαίρες δράσης (με την κατάργηση π.χ. του καταμερισμού εργασίας).

Οραματίζεται παράλληλα την οικοδόμηση μίας ελεύθερης συλλογικότητας (> θετική ελευθερία) που θα δημιουργεί συνειδητά τις μορφές της αντί να υποτάσσεται σε κοινωνικούς φετιχισμούς και ετερόνομες συστημικές δυνάμεις.

Ταυτίζει την ελεύθερη ζωή με:

- συγκεκριμένες αντιλήψεις για το αγαθό (την πολύμορφη, διαρκή ανάπτυξη των δεξιοτήτων, των αναγκών και των υποδομών)
- ιδιαίτερες μορφές συνείδησης (κοσμικές, υλιστικές, εργαλειακές σε σχέση με τη φύση)
- και επιμέρους μορφές κοινωνικότητας (αρμονική συνύπαρξη σε μία κοινωνία αποκαθαρμένη από ριζικές πολιτικές συγκρούσεις, κατάργηση της αγοράς και κεντρικός κοινωνικός έλεγχος της οικονομίας στην αποκλειστική βάση της κοινωνικής ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής).

Η εξοικονόμηση εργάσιμου χρόνου ισοδυναμεί με **αύξηση του ελεύθερου χρόνου**, δηλαδή του χρόνου για την πλήρη ανάπτυξη του ατόμου... **Η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων**, και άρα...η μείωση της αναγκαίας εργασίας της κοινωνίας στο ελάχιστο, με αντίστοιχη τότε καλλιτεχνική, επιστημονική κλπ. καλλιέργεια των ατόμων, με τον χρόνο που ελευθερώθηκε και τα μέσα που δημιουργήθηκαν για όλους.

Μαρξ, 1990b: 544, 538

Στη θέση της παλαιάς αστικής κοινωνίας με τις τάξεις της και τις ταξικές αντιθέσεις της μπαίνει μια ένωση, μέσα στην οποία **η ελεύθερη ανάπτυξη του κάθε ατόμου είναι η προϋπόθεση για την ελεύθερη ανάπτυξη όλων.**

Μαρξ, Ένγκελς (1999) Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος

Σχολές μαρξισμού

Υπάρχουν πολλοί Μαρξ μέσα στον Μαρξ.

Ο Μαρξ μετατρέπει τη φιλοσοφία σε κοινωνική οντολογία και πολιτική πράξη. Η πάλη των τάξεων εφαρμόζεται και στη φιλοσοφική θεωρία > η πάλη των θεωριών > υπάρχουν πολλές ερμηνείες της φιλοσοφίας του Μαρξ από τις διάφορες σχολές Μαρξισμού:

- **Κλασικός μαρξισμός** (Λένιν, Στάλιν) = η επιστημονικοποιημένη πολιτική του κόμματος > σοσιαλισμός
- **Αυτόνομος μαρξισμός** (Χάρντ και Νέγκρι, Καστοριάδης) = άμεση δημοκρατία, κατάργηση του κράτους
- **Πλουραλιστικός μαρξισμός** (Πουλαντζάς) = το κράτος ως αυτόνομο και ετερογενές πεδίο πολλαπλών ταξικών αντιπαραθέσεων > δεν επικαθορίζεται απόλυτα από την οικονομική βάση αλλά επιδέχεται μετασχηματισμό
- **Σχολή της Φρανκφούρτης** (Αντόρνο, Χορκχάιμερ, Μαρκούζε, Χάμπερμας) = ανάπτυξη των μαρξικών εννοιών της αλλοτρίωσης, της ιδεολογίας και της τεχνολογικής κυριαρχίας
- **Αναλυτικός μαρξισμός** (Κόχεν, Ρούμερ, Ραιτ, Βαν Παράις) = η εφαρμογή των τεχνικών της αναλυτικής φιλοσοφίας (λογική ανάλυση και επιχειρηματολογία) μαζί με τη θεωρία της ορθολογικής επιλογής

Βολонταρισμός και φαταλισμός

Βολонταρισμός είναι η πεποίθηση ότι μπορεί το προλεταριάτο με την απλή βούληση και απόφασή του να προχωρήσει σε επαναστατικές ρήξεις ανεξάρτητα από την εκτίμηση του συγκεκριμένου συσχετισμού δύναμης και του πεδίου της ταξικής μάχης.

Φαταλισμός θα ήταν μία πίστη ότι αρκεί η αναμονή της τελικής όξυνσης των αντιφάσεων του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής που ούτως ή άλλως, νομοτελειακά, θα οδηγήσουν στην επαναστατική ανατροπή του.

Αντίθετα, αυτό που έχουμε είναι πολύ περισσότερο μια προσπάθεια να συγκροτηθεί ταυτόχρονα **η γενική θεωρητικοποίηση των αντικειμενικών τάσεων**, με την **ανάδειξη των συγκεκριμένων πολιτικών επιλογών που ήταν αναγκαίες**.

Μαρξ και φεμινισμός, παραγωγή και αναπαραγωγή

Ο κλασικός μαρξισμός εστιάζει σε μια ταξική ανάλυση της ιστορίας, της οικονομίας και της πολιτικής, η οποία παραβλέπει **ζητήματα φύλου και πατριαρχίας**, έτσι όπως αυτά αναδύονται συγκεκριμένα στην κοινωνική, **σεξιστική αναπαραγωγή της εργασίας μέσα στην οικογένεια** και στους λοιπούς ομόκεντρους θεσμούς της κοινωνίας.

Η κλασική μαρξιστική ανάλυση δηλαδή επικεντρώνεται στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής στο εργοστάσιο και δεν εξετάζει ούτε επιχειρεί να εντάξει **την εκμετάλλευση της γυναίκας από τον άνδρα μέσα στην οικογένεια** στο γενικότερο πλαίσιο των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής. **Η ταύτιση της εργασίας με το εμπόρευμα και τον μισθό** αποκρύβει τον βαθμό στον οποίο οι κοινωνικές σχέσεις μέσα στην οικογένεια έχουν μετατραπεί σε σχέσεις παραγωγής στο κοινωνικό εργοστάσιο του καπιταλισμού (Federici 2012).

Μαρξιστικός φεμινισμός

Ο μαρξιστικός φεμινισμός έρχεται να τονίσει τη **διπλή εκμετάλλευση της γυναίκας** τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και μέσα στον χώρο εργασίας. Πέρα από την υπεραξία που παράγει η εργαζόμενη γυναίκα στον χώρο της εργασίας, την οποία καρπώνεται ο άντρας καπιταλιστής, ο τελευταίος καρπώνεται επιπλέον έμμεσα και στο πλαίσιο του γενικότερου σεξισμού της πατριαρχίας την υπεραξία που παράγει η γυναίκα στον χώρο της οικογένειας μέσα από **την κοινωνική αναπαραγωγή της εργασίας του άντρα και των παιδιών της**, δηλαδή μέσα από **τον σεξιστικό, φυλετικό καταμερισμό εργασίας στο σπίτι, όπως το μαγείρεμα, το καθάρισμα, την φροντίδα των παιδιών και των ενηλίκων, τη σεξουαλική αναπαραγωγή, κλπ.**, τα οποία εν τελεί αναπαράγουν το εργατικό δυναμικό των καπιταλιστών.

Η γυναίκα εργάζεται δωρεάν στο σπίτι για να συντηρεί και να αναπαράγει την εργασιακή δύναμη των σημερινών και μελλοντικών εργατών του καπιταλισμού. Ορισμένες φεμινίστριες έχουν ζητήσει την καθιέρωση ενός μισθού για τις εργασίες που εκτελούνται στο σπίτι από τη γυναίκα (Federici 2012).

Σε μια υψηλότερη φάση κομμουνιστικής κοινωνίας, που η υποδουλωτική υποταγή του ατόμου στον καταμερισμό της εργασίας θα έχει εξαφανιστεί· που η εργασία θα έχει γίνει όχι μόνο μέσο ζωής αλλά η πρωταρχική ανάγκη της ζωής· που οι παραγωγικές δυνάμεις θα έχουν επίσης αυξηθεί μαζί με την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του ατόμου, και όλες οι πηγές του συνεργατικού πλούτου θα αναβλύζουν με μεγαλύτερη αφθονία - μόνο τότε ο στενός ορίζοντας κάθε αστικού δικαιώματος θα κρεμαστεί στο σταυρό και η κοινωνία θα γράψει στη σημαία του: από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του, στον καθένα σύμφωνα με τις ανάγκες του!

Μαρξ και Ένγκελς, Selected Works

≠

Η σπάνη των πόρων, η σύγκρουση, ο πλουραλισμός και η ατελής ορθολογικότητα αποτελούν μόνιμα γνωρίσματα της ανθρώπινης κατάστασης, και οποιαδήποτε εύλογη κανονιστική πολιτική θεωρία πρέπει να εξηγεί πώς θα αντιμετωπίσουν οι πολιτικοί θεσμοί αυτά τα δεδομένα.

Κριτική στον Μαρξισμό

- Οικονομισμός = έμφαση στην οικονομία
- Παραγωγισμός = έμφαση στην εργασία
- Τεχνολογικός ντετερμινισμός = η τεχνολογία είναι αυτόνομη και καθορίζει την οικονομία
- Αυταρχισμός, συγκεντρωτισμός, σοβινισμός κομμουνιστικού κόμματος > σταλινισμός, γκούλαγκ
- Κρατισμός
- Ανεστραμμένος ελιτισμός των διανοουμένων της αριστεράς
- Συντηρητισμός

Σύνοψη θεματικών

- Βασικές προκείμενες της σκέψης του Μαρξ
- Βασικές έννοιες της σκέψης του Μαρξ
- Νεαρός και ύστερος Μαρξ
- Καπιταλισμός, εργασία, αλλοτρίωση, εκμετάλλευση
- Τεχνολογικός ντετερμινισμός
- Κράτος και ιδεολογία
- Κλασική και νεοκλασική πολιτική οικονομία
- Μαρξική θεωρία της αξίας
- Επανάσταση και σοσιαλισμός
- Σοσιαλισμός και κομμουνισμός
- Ελευθερία
- Σχολές Μαρξισμού
- Βολонταρισμός και φαταλισμός
- Μαρξ και φεμινισμός